

KONVERENTS „KORREKTSIOONIALANE TEADUSUURINGUTE SÜMPOOSION. REHABILITEERIVA REINTEGRATSIOONI UURINGUD JA PEEGELDUSED SELLEST, MIS TÖÖTAB“

ANDRYCO MUUGA

Võtmesõnad: rehabilitatsioon, taasühiskonnastamine, retsidiivsus

DOI:

Ülevaade. Artikkel annab ülevaate 27.–30. märtsil 2023 Portos toimunud organisatsiooni International Corrections & Prisons Association korraldatud seminaril esitletud tähtsamatest teemadest. Seminari ettekannetes keskenduti nii tõenditele põhinevatele kui ka praktikapõhiste aruteludele selle üle, kuidas on võimalik saavutada tähendusrikas taasintegreerumine peale vangistust. Olulisemad teemad olid reintegratsiooni peamised väljakutsed rahvusvahelises perspektiivis ning rehabiliteeriv integratsioon jooga ja vaimse heaolu kaudu: kogemus Tšehhi Vabariigist.

THE CONFERENCE „CORRECTIONAL RESEARCH SYMPOSIUM. REHABILITATING REINTEGRATION: RESEARCH AND REFLECTIONS ON WHAT WORKS“

ANDRYCO MUJGA

Keywords: rehabilitation, reintegration, recidivism

Overview. The article provides an overview of the key topics discussed at the seminar organized by the International Corrections & Prisons Association in Porto, from March 27–30, 2023. The presentations at the seminar focused on both evidence-based and practice-based discussions on how to achieve meaningful reintegration after imprisonment. Major topics included: the main challenges of reintegration from an international perspective; rehabilitative integration through yoga and mental well-being: experience from the Czech Republic. The challenges of reintegration addressed the outdated American penal model, highlighted new developmental directions, and provided an overview of the reintegration model used in Singapore’s prison service, which has proven to be effective.

SISSEJUHATUS

Õiguskorra kaitse ja õiguskuulekale teele suunamine ei puuduta ainult vanglas veedetud aega. Kuna enamik inimesi, keda vangistatakse, mingil hetkel ka vabastatakse ja saadetakse tagasi ühiskonda, on õiguskuulekale käitumisele suunamisega tegelevatel asutustel oluline ülesanne keskenduda sellele võimalikule nn naasmisele. Nii üksikisiku kui ka avaliku turvalisuse seisukohast on ülioluline, et vanglad ja kriminaalhooldus teeksid kõik endast oleneva, et aidata kaasa taasintegreerimisele. Aga mis on hea või tõhus taasintegreerimine? Kuidas näeb välja ja tundub edukas üleminek vangistusest ühiskonda? Mida saame sellega seoses teadusuuringutest ja praktilisest õppida?

Paneeldiskussioonil ja seminari ettekannetes arutati teemaga seonduvaid küsimusi eri vaatenurkadest ja esindatud organisatsioonid tõid välja eri riikide praktika ja kogemused.

ETTEKANNETE KOKKUVÕTTED

Reintegratsiooni peamised väljakutsed rahvusvahelises perspektiivis. Ameerika Ühendriigid.

Brian Lovins¹

Võttes arvesse vangide suurt arvu, on tänapäeval hakatud ümber mõtestama Ameerika *status quo*. Hetkel uuritakse Ameerikas kaheksat erinevat taasühiskonnastamise mudelit ja tõdetakse, et see, mida viimase 120 aasta jooksul tehtud on, pole olnud tõhus. Lisaks on seda vana mudeli lähenemisviisi levitatud ka üle maailma, vangistades samal ajal rohkem inimesi – eriti mustanahalisi ja naisi – kui kusagil mujal, millest saab järeldada, et katseaeg, tingimisi vabastamine ja taasühiskonnastamine on kõik ebaõnnestunud. Retsidiivsuse määr vangistatud isikute hulgas kolme aasta jooksul pärast vabanemist on umbes 70–75% ja umbes 50% praegustest vangistust kandvatest kinnipeetavatest alustas tegelikult kriminaalhooldusalusena.

Selle asemel et vanglakaristuse jalajälge kahandada, seda hoopis laiendati. Kuigi on suudetud viimase nelja aasta jooksul seda pisut vähendada, on tegelikkus see, et

¹ **Brian Lovins** omab doktorikraadi kriminoloogias ja kriminaalõiguses ning on töötanud sellel alal viimased 30 aastat. Ta on peadirektor asutuses Justice System Partners, USA. Ta on publitseerinud palju artikleid taasühiskonnastamise efektiivsusest ning teda on kutsutud esinema ja oma teadmisi teistega jagama üle 250 korra.

praegune praktika ei tööta. 1970. aastatel, kui hakati mõistma, et miski ei tööta, oli see USA-s taasühiskonnastamise lõpu algus. Usuti, et saab karistada targemini, karistada raskemalt ja olla tõhusamad, et vanglakaristuse arv selle tulemusel väheneks, kuid see hoopis neljakordistas kinnipeetavate arvu. Sellest saab järeldada – vähemalt USA-s ja tõenäoliselt ka kogu maailmas –, et karistuspõhised sekkumised ei ole mõeldud käitumise muutmiseks.

Ühiskonnale meeldib karistada selle eest, kui inimene ei tee seda, mida ühiskond tahab, et ta teeks. Probleem on selles – mida ka tunnistatakse –, et inimesed on tegelikult võimelised muutuma ja paremaks inimeseks saama. Võime näiteks mõelda isikule, kellel on diagnoositud tõsine keelatud ainete sõltuvus ja ta vähendab oma ainetarbimist seitsmelt päevalt kolmele päevale, aga saab selle eest ikkagi karistada, ehkki tegelikult väärib ta patsutust õlale. Ta on ära teeninud, et inimesed küsiks, kuidas saame aidata tal oma teekonda jätkata. Ometigi on süsteem selline, et inimesi karistatakse seni, kuni nad on täielikult paranenud.

Tänapäeval mõeldakse uue süsteemi peale, mis kehtib nii praeguste kui ka varasemate karistuste kohta Ameerika Ühendriikides. See valem põhineb kontekstil, ajal, töötajatel ja käitumisjuhisel, mis on jagatud teostusega. Kõigil on oluline meeles pidada, et kõik, mis on korrutatud või jagatud nulliga, on null. Praegusel juhul tuleb mõelda kontekstile, milles me oma tööd teeme, töötajate tähtsusele ja nende suhetele kinnipeetavatega ning oskustele, mis inimestel on. Kõiki neid tegureid tuleb tõhusalt rakendada, et oleks võimalik saavutada edu. Kui mõni neist teguritest on null, on tulemuseks ebaõnnestumine. Kui ei suudeta kasutada teadust, ei suudeta ka tuvastada ega määrata, mis on meie töös tõhus. Aastakümnete jooksul on tehtud korduvalt uuringuid, mille tulemused näitavad, et inimeste karistamine ilma rehabilitatsioonitegevuseta toob kaasa kinnipeetavate arvu suurenemise.

Umbes viis aastat tagasi alustati mõtisklemist spordikohtuniku vs. treeneri idee üle. See kontseptsioon sünnib tõdemusest, et kui räägitakse sotsiaaltöötajate ja korra-kaitse rollist taasühiskonnastamisel, siis tihtipeale pannakse sotsiaaltöötajad inimestega töötamisel ühele poole ja korra-kaitsjad ehk valvurid, kes karistavad, teisele poole. See lähenemine muudab valvurid nii-öelda käitumise jälgijateks, kes vilistavad, kui on tehtud viga, ja annavad teada tulemustest nagu kohtunikud spordis. Kui kinnipeetavatega tegelevat personali koolitatakse spordikohtunikeks või tegutsetakse kohtunikulaadse mudeli järgi, seistes mänguplatsi välisküljel, vilistatakse vilet, mille peale ametnik tuleb mängijat karistama, siis ei ole võimalik saavutada soovitud tulemusi. Spordikohtunikel ei ole mängijatega suhteid, nad ei suhtle ega vestle nendega, nad annavad välja reeglid ja täidavad lihtsalt oma osa. Seevastu treenerid suhtlevad mängijatega ja nad moodustavad omavahel meeskonna, et töötada sama eesmärgi

nimel. Treenerid töötavad mängijatega, et parandada nende oskusi ja aidata neil eesmäärke saavutada. Nad on mängijate edust väga huvitatud. Kokkuvõtteks saab ütelda, et tuleb spordikohtuniku mudelilt üle minna treeneri mudelile, et taasühiskonnastamisel edu saavutada.

Reintegratsiooni peamised väljakutsed rahvusvahelises perspektiivis. Singapur.

Yong Lee Shie²

Singapur seisab silmitsi vanglasüsteemi probleemide ja võimalustega ning järgnevalt tuuakse välja, mis on Singapuris töötanud.

Singapur on väike linnriik Kagu-Aasias, kus elab umbes 5,6 miljonit inimest ja mida peetakse üheks turvalisemaks linnaks. Singapuri vanglateenistus (SPS) on osa siseministeriumist ning kinnipeetavatele kooolitus- ja töövõimalusi pakkuv agentuur kannab nime Yellow Ribbon Singapore (edaspidi YRS).

YRS-i projekt on üleriigiline algatus, mille eesmärk on julgustada ühiskonda andma endistele õigusrikkujatele teist võimalust ja toetada nende taasintegreerumist kogukonda. Projekt käivitati 2004. aastal ehk see ei ole enam väga uus, aga see töötab. Projekti eesmärk on suurendada ühiskonna teadlikkust endistele õigusrikkujatele teise võimaluse andmise tähtsusest, soodustada endiste õigusrikkujate ja nende perekondade aktsepteerimist ühiskonnas ning inspireerida kogukonna tegevust endiste kurjategijate rehabiliteerimise ja integreerimise toetamiseks.

Taasühiskonnastavad tegevused jagunevad kolme suuremasse kategooriasse:

Prosotsiaalne mõtlemine ja käitumine

- Psühholoogia baasil taasühiskonnastav programm
- Isikliku arengu programm
- Jõugust lahtiütlemise programm
- Sõpruse programm

² **Yong Lee Shie** liitus Singapuri vanglateenistusega 1995. aastal pärast Singapuri Riikliku Ülikooli lõpetamist 2004. aastal, kui ta sai Jaapani valitsuse stipendiumi noorte juhtide programmi raames. Yong Lee Shie lõpetas 2005. aastal Jaapani riikliku kraadiõppe instituudi poliitikauuringute alal. Magistrikraad avalikus korras ja lisaks pälvis ta preemia silmapaistva õppeedukuse eest. Tema töö hõlmab teadusuuringuid ja rehabilitatsiooniprogrammide poliitika ülevaatusi ja seadusandlike muudatuste väljatöötamist, et hõlbustada õigusrikkujate rehabiliteerimist ja taasintegreerimist.

Sotsiaalsed oskused

- Perekonda taasintegreerumise programm
- Kogukonnapõhine programm
- Usuline nõustamine

Majanduslikud oskused

- Töötamise programm
- Kutseoskuste koolitusprogramm
- Hariduse programm
- Karjäärinõustamine ja töövahendus

Organisatsiooni töötajad on tuntud kui treenerid või *coach'id*, kes on pühendunud järelevalve all olevate kinnipeetavate elude rehabiliteerimisele, toetamisele ja taaskäivitamisele. Juhindudes ühistest väärtustest ja korrigeerimisprogrammidest, soovitakse inspireerida kõiki ja igal võimalikul viisil. Organisatsiooni isikkoosseis on umbes 2300, kellest enamik on vormikandjad ja ülejäänud tavatöötajad. Pooled tavatöötajatest on psühholoogid ja sõltuvusteemalised spetsialistid, ülejäänud aga abipersonal. Töötajate ja kinnipeetavate suhe on umbes üks seitsmele, aga sealjuures seistakse silmitsi survega vähendada töötajate arvukust igal aastal vähemalt 1% ja suurendada töötajate tõhusust.

Vangide arv on Singapuris aastate jooksul pidevalt vähenenud, praegusel ajal on organisatsiooni järelevalve all on umbes 10 500 õigusrikkujat, sealhulgas kõik süüdimõistatud vangid ja kohut ootavad vahistatud. Kuna Singapur on väike linnriik, on sealsed vanglad üsna ülerahvastatud, umbes 70% õigusrikkujatest on kinnipidamisasutustes ja umbes 30% kogukonnas järelevalve all.

Üks struktureeritud tööriist, mis on hästi toiminud, on taastav praktika (edaspidi TP). See on viis, kuidas motiveerida kedagi muutuma, sisendades kinnipeetavatesse vastutust, empaatiat ja kogukonnatunnet. Esmalt koolitatakse töötajaid TP alal ning seejärel õpetatakse kinnipeetavaid TP kontseptsioonide alal. Õigusrikkujatele tagatakse ressursid ja võimalused, et nad oleksid võimelised ise edusamme tegema ja edu saavutama. Kuna koolitatud personali ressurss on piiratud, teeb TP koolitus kinnipeetavatest endist saatusekaaslaste toetajad. Pole paremat viisi, kui võimaldada kinnipeetavatel olla ise osa taasühiskonnastavast personalist ja aidata sellega kaasa

ringide ja tugirühmade loomisele, mille tulemusena saavad kinnipeetavad osaks kogu taasühiskonnastavast väärtusahelast. Kinnipeetavad, kes on värskest läbinud TP väljaõppe, kohtuvad regulaarselt juba kogenud isikutega, nad toetavad üksteist, jagavad omavahel rolle ning neist moodustub positiivne mõjuring. Kinnipeetavad ei pea olema pelgalt abi vastuvõtjad, vaid nad saavad selle edasi anda ja sellega tervele kogukonnale aktiivselt kasu tuua.

Lisaks kinnipeetavate motivatsioonile on sama oluline perede toetamine ja lähendamine. Lähedasemad pered mitte ainult ei kinnita muutuste vajalikkust, vaid ka toetavad seda paremini. Singapuris korraldatud uuring näitas põlvkondadevahelise õigusrikkumise levikut – iga viies vangistatu on laps, kes on pärit kuritegevusega varasemalt seotud perekonnast. Seega, kui toetada peresid, saab aidata ka põlvkondadevahelist tsüklit murda. Selle nimel saab teha koostööd organisatsioonide ja valitsusasutustega, et pakkuda kohest õigeaegset tuge. Lõpetuseks toodi välja, et koolitatud töötajaskond on võtmetähtsusega, saavutamaks häid tulemusi.

Rehabiliteeriv integratsioon jooga ja vaimse heaolu kaudu: kogemus Tšehhi Vabariigist

Tereza Dleštíková³

Esitluses tutvustati joogat vanglas kui ühte võimalikku viisi taasühiskonnastamiseks. Esitluses tuuakse välja ka joogapraktika mõju vangide psühholoogilise seisundile. Lisaks käsitletakse selle tegevuse taastavat olemust ja rehabiliteerivat potentsiaali. Esitleja ei täpsustanud kasutatava jooga stiili, vaid rääkis joogast üldiselt. Esitluse eesmärk oli juhtida tähelepanu jooga ja taastava õiguse tähtsusele vanglates, ning mõista jooga rehabiliteerivat ja taasühiskonnastavat potentsiaali.

Esmapilgul võib tunduda, et jooga on tavaline liikumisharjutus, kuid tegelikult on tegemist ka sisemise ehk hingelise tööga. Hingeliselt on jooga lahutamatuks osaks tähelepanelikkus, teadlikkus, aktsepteerimine ja enesetunnetus. Jooga on terviklik lähenemine, mis toob kaasa parema füüsilise vormi ja painduvuse ning vaimse heaolu ja emotsionaalse tasakaalu.

³ **Tereza Dleštíková** on akadeemiline jurist kriminaalõiguse ja kriminoloogia valdkonnas, teadur ja professor Tšehhi Vabariigi Politseiakadeemia kriminaalõiguse osakonnas. Politseiametnik keskuses NGO RUBICON ja konsultant NGO taastava õigluse institutsioonis.

Miks jooga?

Jooga on kehapõhine traumateadlik ravimeetod, mille võtmeaspekt on selle transformatiivne potentsiaal ja psühhosomaatiline lähenemine:

- joogal ja meditatsioonil on positiivne mõju vaimse heaolu parandamisel, samuti elukvaliteedi tõus ning eelised emotsioonide, eriti stressi, agressiivsuse või impulsiivsuse juhtimisel, mida tavaliselt seostatakse kriminaalse käitumisega;
- need käitumismuutused vähendavad vägivalda ja konfliktide eskaleerumise riski, samuti vähendavad need ärevus- või depressiivseid seisundeid, mis võivad tekkida vanglas karistust kandes.

Suurim takistus jooga praktiseerimisel on eelkõige inimeste veendumus, et jooga ei sobi vanglatesse. Tšehhi Vabariigis viidi ellu pilootprojekt Příbrami vanglas, kus osalesid ainete kuritarvitamise probleemkäitumisega kinnipeetavad. Siseministeariumi 2021. a kriminaalpreventsiooni programmi raames veeti septembrist novembrini projekti „Traumatundlik jooga kuriteoohvritele ja õigusrikkujatele“, mille sessioonid olid üles ehitatud rohkem hingelise tegevuse toetamiseks.

Motiveeriv ja toetav lähenemine õigusrikkujale

Jooga praktiseerimise kui terapeutilise tegevuse üks võtmeaspekte on suunata kinnipeetavad iseenda kallal töötama, omandama austust ja alandlikkust elu vastu, aidata neil seada elueesmärke ja seeläbi toetada edukat taasintegreerumist ühiskonda peale vangistust. Kinnipeetava toetamine ja motiveerimine muutusteks toob kaasa pöördpunkti, mis muudab isiku väärtushinnanguid ja paneb ta liikuma suunda, mis toob kaasa nn parema mina mõttelaadi.

Jooga tähtsus vanglates

1. Ettevalmistused taasintegreerumiseks

Jooga kinnipidamisasutuses on taastav terapeutiline tegevus, millel on märkimisväärne rehabilitatsioonipotentsiaal ning see võiks olla ja peaks olema kinnipeetavate raviprogrammide tegevuste osa, eelistatavalt terapeutilise programmina vanglast vabanemiseks valmistumisel.

2. Vaimse heaolu parandamine vanglas

Jooga kinnipidamisasutuses aitab kaasa emotsioonide maandamisele – vähendab vanglas viibimisest tingitud stressi, impulsiivsust, agressiivsust või ärevust, viib

enesekontrolli ja enesedistsipliini, rahustab, vähendab pingeid ja soodustab positiivset mõtlemist, empaatiat, keskendumisvõimet, tähelepanelikkust, jne.

3. Õigusrikkuja retsidiivsuse või tagasilanguse vältimine

Terapeutiline jooga kinnipidamisasutustes rõhutab kurjategija harimist, et motiveerida teda võtma vastutust mitte ainult toimepandud kuriteo, vaid ka oma elu ja käitumise eest üldiselt. See eneserefleksioon toob kaasa muutuse käitumises ja mõtlemises, mis viib väärtuste muutumise ja isikliku ümberkujunemiseni.

Uuringute andmed

Jooga praktiseerimisel on olnud osalejate psühholoogilisele seisundile märkimisväärne positiivne mõju. Joogatundides osalemist hinnati Rosenbergi enesehindamise skaala (RSES) ja seisundi-omaduste-ärevuse-inventari küsimustiku (STAI) abil. Nende enesehinnangu psühholoogiliste küsimustike andmed näitavad, et enesetunnetus, -väärtus ja -hinnang paranesid 90%, samas kui ärevus ja rahutustunne vähenesid (vastavalt 65%-l ja 55%-l juhtudest).

Kokkuvõtvalt saab ütelda, et jooga on sobiv terapeutiline sekkumistegevus, mis täidab taastava õigluse ideed ja millel on märkimisväärne transformatiivne, taastav ja ennetav potentsiaal. Jooga aitab inimestel avastada oma eluteed, mis tähendab oma elu eest vastutuse võtmist, aktiivset lähenemist sellele ning motivatsiooni seda muuta. Sellise sisemise ümberkujundamise abil on võimalik saavutada tõeline taasühiskonnastamine, mis ongi vangistuse põhieesmärk.

ANDRYCO MUUGA

Sisekaitseakadeemia, vanglateenistuse kolledži, järelevalve- ja turvataktiline õppetooli õpetaja

E-post: andryco.muuga@sisekaitse.ee

Andryco Muuga omandas bakalaureusekraadi korrektsiooni erialal Sisekaitseakadeemias 2022. aastal. Lisaks tööle Sisekaitseakadeemias on Muuga Eesti Relvaomanike Liidu liige. Sisekaitseakadeemias õpetab ta järelevalvetoiminguid, viib läbi tulirelvaõpet ja on spetsialiseerunud õppematerjalide digiteerimisele.